

İDEOLOJİ VE EĞİTİM

Mehmet Yapıcı
Afyon Kocatepe Üniversitesi
myapici@aku.edu.tr

Özet

Eğitim kurumları, siyasal sistemlerin istediği insan tipini yetiştirmek için kurgulanmış ideolojik aygıtlardır. Doğal olarak, bu ideolojik aygıtların, bireylerin bilişsel, duyuşsal ve fiziksel gereksinimlerini karşılayacak bir anlayışa sahip olmaları beklenemez. Çünkü, onların görevi, siyasal sistemlerin beklentilerine yönelik olarak kurgulanmıştır. Bu bağlamda, ideolojik aygıtlar olarak eğitim kurumları, insanın evrensel düşüncesine, insanların birbirlerini anlama ve paylaşma niteliklerinin geliştirilmesine hizmet edememektedir.

Bu çalışmada, eğitim kurumlarının, ideolojik aygıtlar olarak, birey üzerinde yansıttığı özellikler tartışılmaktadır. Eğitim kurumlarının bireyin demokratik düşüncesine hizmet eden kurumlar olması, onun ideolojik bir aygıt olarak etkisinin azaltılması ile mümkündür. Ancak, bu, bütün dünyadaki eğitim kurumlarının ortak felsefesi haline gelmediği sürece (özellikle gelişmiş ülkelerde) bunun da pek işe yaramayacağı söylenebilir. Öyle ise, gelişmiş ülkelerin eğitim kurumlarını ideolojilerden arındırması, onları taklit eden ya da model alan gelişmekte olan ülkelerin de, eğitim kurumlarının ideolojilerin egemenliğinden sıyrılmasını kolaylaştırabilir.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Okul, Birey.

Giriş

Okul, bütün dünyada, insanoğlunun kaçınılmaz olarak içine girdiği ve boyun eğdiği, güçlü, yön ve karar verici ender kurumlardan birisidir. Bu kurumun, insanoğlu üzerindeki egemenliği 20. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. Bunun nedeni de; 1. ve 2. sanayi devrimleri ile birlikte, eğitilmiş insan gücüne duyulan talepteki artıştır. Bilim ve teknolojiye gelişmeler, iş kollarında istihdam edilecek bireylerin daha fazla eğitilmesini gerektirmektedir. Öyle görünmektedir ki; bu durum 21. yüzyılda da devam edecektir.

Kuramsal olarak bakıldığında devletler, sınırları (buradaki sınır kavramı, siyasal, ekonomik, kültürel temaları kapsayıcı bir tinsel bütünlüğü ifade etmektedir; kara parçasının sınırlarını değil) belirlenmiş bir statükoyu ifade ederler. Ve bu statükonun korunması, devlet kurumuna sorgulamadan bağlanan bireylerle mümkündür. Ancak, sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan daha fazla eğitim gereksinimi, bireylerin kendi yaşantılarından evrendeki konumlarına kadar her şeyi sorgulamaları sonucunu doğurmuştur. Üretim araçlarının değişmesi, toplumsal yaşam biçimini ve kültürel değişimi de beraberinde getirmiştir. Tarım toplumu kültüründen sanayi toplumu kültürüne geçiş, doğaldır ki insanoğlu ile ilgili her türlü yerleşik değeri de sarsmış olmalıdır.

Tarım toplumunda; eğitim çağındaki nüfusun yüzde 5'i eğitilirken; bu oran sanayi toplumunda yüzde 60, bilgi toplumunda yüzde 100'dür (Dura ve Atik, 2002). Görüldüğü gibi; eğitim görme gereksinimi, toplumsal yaşam biçiminin belirlediği bir olgudur. Tarım toplumundan bilgi toplumuna

doğru geçişte, eğitim düzeyi oranlarının yükselmesi; bireylerin talep ve gereksinimleri doğrultusunda değil, siyasal sistemlerin gereksinim duyduğu iş gücünün niteliğine ilişkin olarak biçimlenmektedir. Bu nedenle de, eğitim sistemlerinin temel kurgusu; üretim sürecine katılacak bilgi ve becerilere sahip bireyler yetiştirmek olmuştur. Ve bu sorgulanmaması gereken bir hedefdir. Bunun için de, “eğitim sistemleri, siyasal sistemlerin denetiminde olmalı”dır. Bu yargı, yasa yapıcının klasik mantığının bir ürünü olarak, kendiliğinden ortaya çıkar.

Dünya 20. yüzyıla girerken, batı ülkelerinde halkın büyük çoğunluğu sadece ilköğretim düzeyinde eğitim görüyordu. Ortaöğretim ise ancak belirli bir azınlığa tanınan bir ayrıcalık durumundaydı (Dura, 1990). Toplumların eğitim düzeylerinin yükselmesi ile üretim araçlarının gelişimi arasında doğrusal bir ilişki olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Üretim araçlarının kullanımı, eğitim düzeylerinin yükselmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle eğitim kurumlarının hedefi ne yazık ki asla bireyin mutluluğu ve kendini gerçekleştirme olmamıştır. Bunun sonucu olarak da, üretim araçlarının değişiminden kaynaklanan toplumsal yaşam biçimi, eğitim kurumları aracılığıyla denetim altına alınmıştır. Eğitim kurumlarının demokratik bireyler yetiştirmek gibi bir hedefi hiç olmamıştır. Bu tür hedefler, genel ve soyut hedeflerin içine serpiştirilmiş göz boyamadan öteye geçemeyen hedeflerdir. Çünkü, her zaman asıl hedef; “ideolojik yapılanmayı içselleştirecek bireyler yetiştirmek” olmaktadır.

Eğitim sistemlerinden, önceleri tarım toplumu için, daha sonra da sanayi toplumu için insan yetiştirmesi beklenmiştir. Bugün ise bilgi toplumu ağırlıklı bir toplum için gerekli donanım ve yeterlilikte mezunlar vermesi beklenmektedir (Özden, 2002). Görüldüğü gibi eğitim sistemleri, bireyler daha uygar ve barışçıl bir dünyada yaşasınlar diye kurgulanmamaktadır. Bu da kaçınılmaz olarak, eğitim kurumlarını siyasal kurumlara dönüştürmektedir.

1776 Amerikan devrimi, 1789 Fransız devrimi, 1917 Bolşevik devrimi 1949 Çin Komünist devrimi gibi büyük devrimler, geniş anlamda ideolojileri ortaya çıkaran olgular olarak düşünülmelidir. Bu da, ideolojilerin hem resmi hem de resmi olmayan eğitim kurumları üzerinde çok büyük bir etki yaratmalarına neden olmaktadır. Örneğin, birer ideoloji olan Liberalizm, Konservatizm, Sosyalizm ve Faşizm, bir yurttaşlık modeli, ideolojik açıdan belirli bir insan portresi sunmaktadır. İdeoloji, ideal insan tipini yaratırken eğitim kurumlarından yararlanmaktadır (Guttek, 1997). Yazılı ve görsel basın ise, bu bağlamda resmi olmayan eğitim kurumları olarak, ideolojik insanın yaratılmasında etkili olan yan unsurlardır.

Okul neden ideolojik bir kurumdur? İdeolojik temalardan arınması mümkün müdür? Ve bu, kaçınılmaz diyalektik bir zorunluluk mudur? Bu soruların yanıtları kolaylıkla, evet ya da hayır diye belirlenebilecek bir basitliğe sahip değildir. Bu çalışmada, amacım kesin bir evet ya da hayır yanıtı kurgulamaktan ziyade, bir durum analizi yapmaya çalışmak olacaktır.

Kavram Olarak İdeoloji

İdeoloji kavramındaki “ideo” eki; fikir veya bilişsel imaj anlamındadır. “loji” son eki ise, bilgi ve bilim anlamındadır (Budak, 2003). Öyle ise, şöyle söylenebilir: İdeoloji, bilişsel tasarımımızda yer alan imajların betimlenmesi bilimidir.

“Element d’ide’ologie” adlı yapıtında, ideoloji kavramını ilk kullanan; Fransız filozof Destutt de Tracy (1755-136)’dir. Tracy’ye göre; ideoloji “ideler” bilimidir (Akarsu, 1975; Kızılcılık ve Erjem, 1992; Bolay, 1981).

İdeoloji kavramı, yaratıcısı olan Tracy’den Marx’a kadar olan dönemde; düşüncelerin araştırılması bilimi olarak ele alınırken, Marx’dan itibaren yeni bir anlam kazanmaya başlamıştır.

Marx’a göre; ideoloji, görünüşte mantıklı olan, fakat gerçekte, bir toplumdaki egemen sınıfın çıkarlarını haklılaştırmaya yarayan düşünce sistemidir. Karl Mannheim’e göre; ideoloji, tarihin belirli bir anında bir sosyal sınıfın çıkarlarının az çok aldatıcı olarak evrenselleştirilmesidir. Althusser’a

göre ise; ideoloji, kendine göre bir mantığı olan, belli bir toplum içerisinde tarihi bir varlığı ve tarihi bir görevi bulunan düşünceler bütünüdür (Kızılcılık Ve Erjem, 1992).

İdeoloji, bir toplumda, bir sosyal gruba özgü inanışları ifade ettiği gibi, genellikle siyasal ve sosyal bir kapsamı olan bir doktrini, bir hükümetin bir partinin veya sosyal bir gurubun faaliyetlerini de ifade eder (Bolay, 1981).

İdeoloji, siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukukî, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünüdür (TDK).

18. yüzyıl aydınlanmasındaki felsefeler temelde, “ideoloji” terimini grupların düşünceleri nasıl kullandığını ve genelleştirdiğini açıklamak için epistemolojik açıdan kullanmışlardır. Bilimsel olarak kanıtlanamayan, metafizik temalara dayalı olan ortaçağ öğretisi, Aydınlanmacı düşünürlerin deney ve gözlem yoluyla bilimsel olgular doğrultusunda evreni anlamlandırma girişimleriyle sarsılmış, toplumsal yaşamın ve kurumların değişimine neden olmuştur (Gutek, 1997). Bir anlamda, 18. yüzyıla kadar soyut ve kuramsal olan ideoloji, 18. yüzyıldan itibaren somut ve sınanabilir olgulara dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümdeki en büyük pay ise, hiç kuşkusuz Marx ve Engels’in Alman İdeolojisi (Feuerbach) adlı el yazmasına verilebilir. Bu yapıtta, toplumsal ilişkilerin somut maddi temelleri betimlenerek, felsefi hümanizmanın soyut ve kurgusal insanı, yerini maddi ve üretici insana bırakır. (Marx Ve Engels, 1992).

Okul Programları Ve İdeoloji

Okulda, çoğunlukla ideolojik yapılanma, okulun dersleri ve öğretmenleri aracılığıyla yürütülür. Ve bu genellikle, bilinçaltı süreçlere hitap eden bir kurgudur. Bu kurgunun ortadan kaldırılmasının yolu ise, insanoğlunun bilinç altı süreçlerinin farkında olması ile sağlanabilir. Ama ne yazık ki, bunun ayırıcında olunamayacak bir yaşta okula başlandığı ve ideolojik bilinç altı yüklemelerin bu andan itibaren yapılması nedeniyle; bu da mümkün olamamaktadır.

İdeolojik yapılanmada ki birincil güç öğretmenlerdir. Okul kurgusunda yer alan öğretmenler, ideolojik yapılandırmanın başat aktörleridir. Okulun atmosferini belirleyen, okulda neyin, nasıl ve nasıl kazandırılacağını belirleyen öğretmen tutum ve davranışlarıdır. Az gelişmiş toplumlarda öğretmene yüklenen toplumsal rol ve öğretmene verilen dokunulmazlık, onu daha güçlü ve etkili bir otorite haline getirmektedir. Okula başlayan her çocuk, okula bile gelmeden önce, öğretmenin karşı konulamaz otoritesi ve statüsünden haberdar olur. Bu, sosyal çevrenin yarattığı uyarıcılar yoluyla, çocuğun bilinçaltı süreçlerine işlemiştir. Okulla birlikte yüz yüze geldiği öğretmen profili, onun bilinçaltı süreçlerine işleyen algılarla birebir örtüşmektedir. Öğretmen, güçlü, her şeyi bilen ve sözünden çıkılmaması gereken, otoritesi sarsılamayacak bir güç odağıdır. Çocuğun zayıf ve güçsüz olduğu bu dönemlerinde, yapa yalnız bir şekilde karşı karşıya kaldığı bu otoriteden etkilenmemesi ve ona göre şekillenmemesi düşünülemez. Okul kurumu bunu bilmektedir. Bunun kendisine sağlayacağı avantajları da sonuna kadar kullanır. Okul, öğretmen yetiştiren kurumların kendisine göndereceği öğretmenlerde, öncelikle kendi otorite ve statüsünü sahiplenecek ve sorgulamayacak nitelikler arar. Bu niteliklerle bezenmiş bireyleri, kendi kurgusu içinde güçlendirir ve ona otoritesinin bir kısmını devreder. Bu çoğunlukla, okul kurumu yöneticilikleri eli ile yapılır.

Öğretmenler, okul kurgusunun kendisi ile paylaştığı diktatöryel güçten son derece hoşnut olurlar. Ve bunu öğrencilerin yüreklerine korku salarak somutlaştırırlar. Korkan birey, her şeyi yapabilecek bir psikolojik alt yapıya sahiptir. Korkunun kaynağına yönelik bu tutum, onun kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olur. Bu tutum o kadar güçlü bir şekilde yerleşir ki, okul kurumundan sonra bile, içine girdiği yapılarda aynı korkak ve boyun eğici niteliklerini sergilemeye devam eder.

İdeolojik yapılandırmadaki ikinci boyut derslerdir. Okulun ilk yılından itibaren, okuldaki dersler, yukarıda bahsi geçen öğretmen tipleri tarafından gerçekleştirilir. Kuramsal olarak bakıldığında, bütün dersler, bireyin bilişsel, duyuşsal ve fiziksel olarak kendisini gerçekleştireceği bir

felsefe ile donatılmış gözükür. Derslerin hedefleri son derece analitik ve demokratik bir atmosferi çağırır. Bu aldaticıdır. Çünkü, zil çalıp, dersliklerin kapıları kapatıldıktan sonra, her şey ve herkes, bütün yalınlığı ve sarsıcı çıplaklığıyla ortalığa saçılır. Bu kapalı kapılar ardında, her şeyin ve herkesin uzağında kişilik öğütme seansları başlar. En başta bu öğütme işi bilişsel yapılar üzerinde gerçekleştirilir. Öğrenciye kendisine sunulanı sorgulamadan ezberlemesi, söz verilemeden konuşulmaması öğretilir. Bazen buna direnecek olanlar, ender olarak da olsa çıkar, onlar da fiziksel ve psikolojik şiddetle hizaya sokulur. Son zamanlarda, toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan yükselen kesimi, artık sayıları ortalama 1-2 olan çocuklarına daha fazla özen gösterdikleri için fiziksel dayığa yönelik tepkiler giderek çoğalmaktadır. Ama ne yazık ki bunun yerini psikolojik şiddet almaktadır. Ve bu, dayaktan daha da örseleyicidir. Üstelik betimlenmesi ve açığa çıkarılması zor bir olgudur. Son zamanlarda, görsel ve yazılı kitle iletişim araçlarında çocuk ruh sağlığı ile ilgili haberlerin çoğalması, gün aşırı, bu konu ile ilgili bir uzmanının söylevde bulunması bir rastlantı olmasa gerek. Yakın akademik ve sosyal çevremde de, çocuklarına yönelik psikolojik hizmet gereksinimi duyan anne-babaların artışını kaygı ile izlediğimi söyleyebilirim.

Okul programlarında yer alan dersler; bize neler kazandırmaktadır? Yaşamımızı kolaylaştırmakta mıdır? Ön görülmüş standart saatler boyunca, büyük bir mutsuzlukla oturup öğrenmek zorunda kaldığımız bilgiler gerçekten öğrenilmeye değer mi? Bana öyle geliyor ki, bazı derslerin mevcut halleri ile varolması, olmamasından daha kötü sonuçlar doğuruyor. Mesela; hemen tarih dersi aklıma geliyor. Tarih dersleri bu şekli ile varolmasaydı; acaba Türkler Yunanlılardan Yunanlılar da Türklerden bu kadar nefret eder miydi? Ermeniler Türklerden, Türkler Ermenilerden bu kadar nefret eder miydi? İngilizler gerçekten de Türklerin ebedi düşmanları mıdır? Osmanlılar hep doğa üstü bir güçle kendilerinden sayıca ve teknik olarak üstün olan devletleri mi hep yenmişlerdir? Kaybedilen savaşlar neden duygusal savunmalar içeren birkaç paragrafta geçiştirilmektedir. Oysa ne çabuk unuttuk Tarihin Babası Herodot'u... Herodot; Yunanlılarla Fenikeliler arasındaki savaşın nasıl çıktığını Bir Fenikelilerin bir de Yunanlıların ağzından aktarır. Yorumu okuyucuya bırakır (Herodotos, 2002).

Önyargılarımızın altında acaba tarih derslerinin ne kadar rolü var? Latince kökenli önyargı (praejudicium) Antik Yunandan günümüze kadar değişerek gelen bir terimdir. Bugün bu terimi; sosyal psikoloji şöyle tanımlamaktadır: çoğunlukla bir gruba ya da onun üyelerine yönelik haklılığı kanıtlanmamış tutum (Harlak, 2000).

Bildiğim kadar ile hiçbir çağdaş eğitim modelinde; önyargı düzeyinde tutumları kazandırmaya yönelik duyuşsal hedefler yoktur. Önyargılardan arınık bir program yapmakla, onu uygulamak arasındaki farkı iyi görebilmek gerekir. Örneğin tarih derslerinde bu sorun şöyle çözümlenemez mi? Tarih dersinde konuyla ilgili diğer ulusların tarih kitaplarını da dersin kaynağı haline getirmek. Yani diyelim ki; Cumhuriyet Tarihinde; Ulusal Kurtuluş Savaşı anlatılırken, Yunanların da aynı döneme ilişkin tarih ders kitaplarından yararlanarak sağlıklı ve analitik bir çözümleme yapılabilir. Bu önyargılardan uzak rasyonel bir eğitim olmaz mı? Eğer bu yapılabilseydi; Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs, Adalar, Kıta Sahaneliği sorunları bu kadar derinleşir miydi? Önyargılardan arındırılmaya çalışılan bir dünyada, üzerinde uzlaşamayan sorunlar azalır, insanların savaşma güduları azaltılmış olmaz mıydı? Unutulmamalı ki; savaşları çıkaranlar da yönetenler de hep eğitilmiş insanlar olmuşlardır. Eğer savaş ve ölümle sonuçlanacaksa eğitilmenin ne yararı olabilir ki?!

Matematik dersini karatahta başında geçiren ve tebeşir tozuyla tanınmaz hale gelmiş, öğrenci için en tanıdık kısmı sırtı olan (matematik öğretmenleri geleneksel ders işleme tarzları nedeniyle sürekli öğrencilerine arkalarını dönmek zorunda kalıyorlar) matematik öğretmenlerini bu işkenceden kurtarmanın bir yolu yok mu? Matematiği sevmediği için öğrenemeyen ve dolayısıyla soyut düşünme becerilerini kazanmada geciken çocuklarımıza daha ne kadar acı çektirebiliriz.

Matematik dersini; işlevsel bir ders haline getirmenin yolu; en azından üniversiteye kadar olan kısımda ihtiyaç duyulan kadar matematik vermektir. Türev, integral, logaritma, matris, trigonometri ...gibi uzmanlık düzeyinde konuları öğrenciye kazandırmamak (!) için harcanan emek, para ve

zamana yazık değil mi? Hayır değil! Çünkü, çocuğun bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun öğretim yapmayarak, onu ezberle, dolayısıyla düşünmemeye itmek hedeflenmektedir. Öğrenciler Ortaöğretim boyunca o kadar gergin ve o kadar çok bilgi ile yüklenirler ki, Üniversiteye geldiklerinde zihinsel açıdan yorgun ve yaşlı olurlar. Oysa, üniversitenin sadece uzmanlığın değil, “evrensel olmanın” kazandırıldığı bilimsel ve çok kültürlü bir yer olduğu söylenir. Hayır, üniversite, siyasal sistemlerin hedeflediği ideolojik yapının getirmiş olduğu elemanlarını, bit yetişkin olarak ideolojik kurguya alıp yerleştirmek için kullanıldığı son basamaktır. Örneğin bizim ki gibi ülkelerde, bir de bunu yabancı dille desteklersiniz. Bireyin, düşünmek ve analitik sorgulamalar için elinde kalan son araç olan “anadil” de yitirilmiş olur.

Ezberci eğitim sisteminden yetişen birey, ideolojik yapılanma için ideal insan tipini temsil eder. Bu tür bireyin bilişsel aktiviteleri; yaratıcılık, bilgiyi dönüştürme, analiz ve senteze ulaşma yönünde körelmiştir. Dolayısıyla, sunulanı kabullenme ve kabullenileni koruma, bu tür eğitilmiş insan için bir amaçtır. Bunu, şu şekilde de ifade etmek mümkündür: ezberci eğitim sisteminden yetişen insan, ideolojileri araçtan amaca dönüştürür. Amaca dönüşen ideoloji ise, kolaylıkla terörize edilebilir.

İdeolojik Okulun Oluşturduğu Yansımalar

Okul kurumu, bir yandan en temel okuma-yazma aktivitelerini kazandırarak, insanı özgürleştirdiğini ileri sürerken, bir yandan da insanları birbirine benzeterak onların özgürlüğünü ellerinden almaktadır. Okul, uygarlaştırılmış! bir ideolojik kölelik yaratmaktadır.

Okul kurumu, insanları gruplara ayırır. Bu gruplama işlemi sorgulanmayan üç varsayıma dayanır. Çocuklar okula aittir, çocuklar okulda öğrenir, çocuklara yalnız okulda bir şey öğretilir (Illich, 1985). Oysa çocuk, doğduğu andan itibaren bağımsız ve özgür bir bireydir. Ancak; kendi yaşamını kurgulamaya başlayınca kadar sınırlı bir anlamda da olsa aileye aittir. Ergenlikten itibaren ise ailenin ve dolayısıyla toplumun eşit bir üyesidir. Ama okul bireyi sahiplenmede aşırı bir istek duyar. Bu isteklilik; zamanla bireyin yaşamında, okulun merkeze yerleşmesine neden olur. Ve süreçle birlikte birey; farkında olmadan okula ait olduğunu kabullenir. Ama bu kabullenme farkında olunmadan gerçekleştiği için; mutsuzluğa neden olur. Bu mutsuzluk; yaşamı anlamlandırmada, kendini gerçekleştirmede başarısızlık, doyumsuzluk, ne istediğini bilememe şeklinde kendini gösterir. Öte yandan; çocuklar okulda öğrenirler (bilişsel ve duyuşsal gelişimi, öğrenme kapasitesini sınırladığı ve kendisine uygun bir öğrenme-öğretme stratejisi güdümediği halde bir çok şeyi öğrenmeye zorlanırlar) ama çoğunlukla yaşamları boyunca hiçbir işlerine yaramayacak bir sürü gereksiz bilgiyi (yer çekimi kanunu, muson yağmurları, savaşların başlama ve bitiş tarihleri, ...vb) öğrenirler. Ancak bu yargı yanlış anlaşılmalıdır. Öğrenilen her bilgi hayata aktarılabilir ölçüde değerlidir. Bunun yanı sıra; öğrenilecek bilgi, öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve devinimsel gelişimine uygun olarak organize edilebiliyorsa ancak öğretilir. Örneğin kültür kavramını soyut düşünme aşamasına henüz gelmemiş, somut işlemler dönemindeki öğrencilere öğretmeye kalktığımızda anlamlandıramayacağı için ezberlemeyi seçecektir. Bu durumdaki öğrenci, yaşama aktaramayacağı bir bilgiyi uzun süreli belleğine nakletmiş olmaktan başka bir şey yapmamış olacaktır. Öğrendiğini neden öğrendiği konusunda somut bir algısı olamayacaktır. Ve ihtimal ki şöyle düşünecektir: “büyükler beni sevmiyor, seviyor olsalardı; beni bu kadar zorlamazlardı. Okul süreçleri, bireye kendini değersiz ve güçsüz hissettirir. Okulun amacı da, budur: “Bensiz sen bir hiçsin”.

Okul kuruluş sistemleri, yetişkinlerin yaşamı ve evreni algılama biçimleri üzerine kurgulanmaktadır. 20. yüzyıla kadar devam eden bu durum, farklı bir şekilde de olsa, günümüzde de devam etmektedir. 20. yüzyılda çocuk ve çocuğun bilişsel, duyuşsal ve devinimsel özelliklerinin araştırma bulgularıyla betimlenmesinden sonra, okul, çocuğun biliş ve duygu dünyasına uygun olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Ama çocuğun biliş ve duygu dünyası ile kurulan empatik süreç, okulda yetişkin egemenliğinin kırılmasına yetmemiştir. Okul, hala yetişkinlerin egemenliğini ve hedeflerini gerçekleştirilmeye çalıştıkları bir güç alanıdır. Bu yolla, her birey küçük yaşlarından

itibaren, sınırsız ve sonsuz bir güce sahip olduğu izlenimi yaratan siyasal sistemlerin ideolojilerine göre biçimlenir. Ve bu, bilinç düzeyinde değil, bilinç altı süreçler yoluyla çocukların bilişsel süreçlerine egemen olur.

Çocuklar, sanıldığı gibi çoğu şeyi okulda öğrenmezler. Nasıl bir öğretmen olacaklarını, sınıfta, öğrencilerine bilerek veya bilmeyerek Tanrı rolü ile egemenlik altına almaya çalışan öğretmenlerinden, konuşulmayan ve üzerinde düşünülmeyen davranış kalıplarından öğrenirler. Nasıl bir hukukçu olacaklarını, mahkeme salonlarında sonradan farkına varacakları, geri dönülmesi zor, yanlış kararlar verdiklerinde öğrenirler. Nasıl bir yönetici olacaklarını, iş başında, astlarını ezmeye çalışırken öğrenirler. Nasıl bir müfettiş olacaklarını, yanlış raporlar doldurarak ya da kendisinden daha deneyimli meslektaşlarını taklit ederek öğrenirler. Nasıl bir politikacı olacaklarını, seçmenlerinin taleplerini duyduktan sonra öğrenirler. Karşı cinsle nasıl arkadaşlık edeceklerini, kafelerde, barlarda öğrenirler. İnsanlarla nasıl iletişim kurup sosyalleşeceklerini, sokakta, evde, alışverişte, insanları gözlemleyerek öğrenirler. Okulun sağlamadığı öğrenme yaşantılarını, kendiliğinden, üzerinde analiz yapmadan öğrenirler. Çoğunlukla, meydana gelen bu informal öğrenmelerin içindeki yanlış ve doğruları, birbirinden ayırt edemezler. Yanlış ve doğruları, acı veren yaşantılarla öğrenmeye başladıklarında ise, yaşamın büyük bir oranda, geri dönülüp düzeltilemeyecek yaşantılar üzerinde biçimlendiğini, büyük bir umutsuzluk ve mutsuzlukla öğrenirler. Bazı insanlar ise, ölüncüye kadar, bunların farkına bile varamazlar. İşte bu, okulun öğrettiğini söylemediği ama asıl öğrettiği temel an fikirdir: “Ey işe yaramaz uygar köle; burada düşünmeden yaşamayı, otoriteme boyun eğmeyi, sana gösterilenlerin dışında sorgulamamayı öğreneceksin”.

Okula giden bir çocuk, öğretmeni kendisini azarladığında; içinden küfretmeyi öğrenir. Yanlış bir bilgi sunduğunda, o bilgi doğruymuş gibi, nasıl tepki göstereceğini öğrenir. Öğretmen, öğrencinin dünya görüşüne aykırı bir tutum, davranış, söz söylediğinde; nasıl susması gerektiğini öğrenir. Bütün bunlar, öğrenci kişiliklerinin yanlış bir rotada gelişmesine yol açar.

Okulun hedefleri gerçekçi değildir. Okul programları ve hedefleri, çocuklara “mış” gibi yapmayı öğretir. Örneğin; ortalama her eğitim sisteminin, demokratik tutum sahibi bireyler yetiştirmek gibi bir hedefi vardır. Ve bu hedef, okulun gerçek (rasyonel, yaşama yansıyan) hedefleri ile çelişmektedir. Çünkü; belirli bir ideolojiye dayanan her eğitim sistemi, en soyut ve üst hedef olarak, ideolojisini yaşatacak bireyler yetiştirmek ister. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, bir ideolojiye dayalı eğitim sisteminden yetişen bireyler, başka ideolojilerdeki eğitim sistemlerinden yetişen bireylerden farklı olduklarını duyumsamakla kalmayacaklar, onların yanlış kendilerinin ise doğru ve iyi insanlar olduklarını düşünebileceklerdir. Örneğin Amerikan filmlerinde; filmin iyi jönü; kötü jönü öldürdüğünde, kendisini şöyle teselli eder: “o kötüydü”. Okul kuruluş sistemlerinin ana felsefesi de buna benzemektedir. Okulda kurallara uymak ve sorgulamadan öğrenmek sizi iyi, zeki ve akıllı yaparken; kuralları ve öğrenilenleri sorgulamak sizi kötü, geri zekalı, uyumsuz ve başarısız yapar. Bu şekilde demokratik tutumların oluşturulamayacağını söylemek kehanet mi olur?

Kendi içinde çelişen hedeflere sahip bir eğitim sistemini ayakta tutmak; doğal olarak çelişkili davranan öğretmen davranışlarına neden olmaktadır. Çelişkili öğretmen tutumları, yeni öğrenmeye başlayan ve “bir tek” okulda öğrenmeye mahkum edilen çocuğun da çelişkili ve anlamlandırılmayan davranışlar geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu durumda, okul ve dolayısıyla öğretmen çocuğa ne öğretebilir. “mış” gibi yaparak yaşamayı öğretir okul: Demokratik düşünüyorMUS gibi, analitik düşünüyorMUS gibi, insanlara değer veriyorMUS gibi, evreni anlamlandırmaya çalışıyorMUS gibi, özgürleştiriyorMUS gibi....

Öğrenenlerin öğretmenden öğrenecekleri; duygusal ve bilişsel dünyalarında çok ciddi çelişkilere yol açabilmektedir. Yalan söylemenin kötü bir davranış olduğunu birey; okuldan önce sosyal çevresinde öğrenir. Ama sosyal çevrenin içinde yalanın sosyal yaptırımı vardır. Okulda ise yalan bir paradigma olarak ortaya çıkar. Öğrencilerini her fırsatta kısıtlayan, anlamsız görünen kurallarla çevreleyen, zaman zaman aşağılayan ve hatta şiddete başvuran okul; nasıl olurda çocuklara değer verdiğini, sevdiğini iddia edebilmektedir. Bu durumda, okulun felsefe ve politikasını yaşamına

aktaramayan öğrenci için, eğitim-öğretim süreci bir kabusu dönüşmektedir. Okul; teoride söyledikleri ile gerçekte yaptıkları arasında ki derin uçurumdan dolayı yalanı meşrulaştırmaktadır. Oysa yalan; hemen her zaman korkunun ürünüdür (Russell, 2001). Bu nedenle; çocuk açısından yalan; korunmak için başvurulabilir bir araç haline gelmektedir. Gerçekten öğrencisine değer veren ve seven okul, çocuğu yalana başvurmayaya zorlar mıydı?

Okul kurumu, temel olarak bütün dünyada evrensel olarak “öteki” duygusunun içselleştirilmesini sağlar. Okullu herkes için, kendisi ve benzerleri dışındakiler; uzlaşamayacak, benimsenemeyecek ve farklılıkları sindirilemeyecek ötekilerdir.

Okul, doğası gereği siyasal sistemlerin kalıcılığını ve sürdürülebilirliğini garanti altına almak isteyen ideolojik aygıtlardır. Bu aygıtların başarısı, ne kadar çok insanı kapsadığı ile bağlantılıdır. Bugün bütün dünyada eğitim sistemlerinin belirli bir kısmının yasal olarak zorunlu olması, bu anlayışın bir sonucundan doğmaktadır. Çünkü, okul olmadan temel okuma, yazma, dinleme, anlama, sayma becerilerinin kazanılamayacağı gibi bir anlayış, bireylerin zihinsel dokularının en ücra köşelerine kadar işlenmiş durumdadır. Oysa, bu anlayışın tam tersine, birey okuma, yazma, dinleme, anlama ve sayma becerilerinin büyük bir kısmının alt yapısını okula gelmeden kazanmaktadır. Okulda, bu becerilerin sergilenmesine olanak tanıyan süreçler hızlandırılmaktadır. Günümüzde, okul dışında ama okulun belirlediği sınırlar dahilinde evde eğitim (ev okulları) yaptırılan çocukların sayısı giderek artmaktadır. Ancak, ev okullarında eğitim yaptırılan çocukların anne-babalarının, ev eğitimi yaptırılmalarının nedenleri çoğunlukla ekonomik ve ideolojiktir. Bu açıdan, bu -çalışmanın bağlamında- ev okulları da genel okul kurumunun anlayışı içinde değerlendirilebilir (Yapıcı, 2004).

Bu durumda, okulun bireylerin kendi folklorik değerlerine yabancılaşarak, onun yerine okulun öngördüğü değerlerin içselleştirilmesi sürecinden başka bir şey olmadığını düşünebiliriz. Okul neden bunu yapar. Bu çok açık; tek tipleşme. Çünkü bir ideolojinin yaşanabilirliğinin yegane koşulu, sorgulanmayan bazı temel ilkelere dayandırılmasıdır. 1930’lu yıllar Almanya’sında, bu ortak ilke şuydu: ”Alman ırkı bütün ırklardan üstündür. Bu yüce ırkı korumanın yolu ise, diğer ırklarla karışmasını önlemektir” Bu temel ilke, okul kurumu aracılığıyla içselleştirilmeye çalışılmıştır. Okul kurumu olmasaydı, bu temel ilkenin yarattığı tek tipleşme de gerçekleştirilemeyecekti. Burada, şu ana kadar fazlaca üzerinde durulmayan ana sorun ise şudur: bu tip okullar yoluyla, birey insanlığa yabancılaşmıştır. İnsanlığa yabancılaşan ise, acımasız ve hoşgörüsüzdür (Yapıcı, 2004).

Sonuç

Günümüzde, ideoloji, belirli bir sosyal grubun ya da siyasal yapının, yaşam felsefesini oluşturan, yaşamın hangi temel argümanlar üzerine belirleneceğini gösteren kuramsal düşünceler bütünüdür. Bu bağlamda, 20. yüzyılın bir “ideolojik çağ” olarak adlandırılmasının altında yatan ana etmen, sosyal grupların, partilerin, sınıfların kendilerini dayandıracakları temel bir kuramsal çerçeve çizmeleri ve buna sadık kalma çabalarıdır. Bu çabaların bir sonucu olarak, eğitim kurumlarının perde arkasındaki ana belirleyici hedefi, içinde bulunulan siyasal sistemin ideolojisine uygun bireyler yetiştirmek olmuştur. 1970’li yıllardan itibaren ise, çoğunlukla ideolojiler döneminin kapandığı savı ileri sürülmüştür. Oysa, kapanan “ideoloji dönemi değil”, “çok ideolojili dönemdir”. Bunun arkasında yatan ise, 70’li yıllardan itibaren uzay savaşlarında egemenliği elinde bulunduran ABD’nin “postmodernizm” yaftası adı altında ideolojilerin sonunu ve dolayısıyla “tarihin sonunu!” getirmesindeki gizil amacıdır. Bu gizil amaç, tek bir dünya yaratmaktır. 90’lı yıllardan itibaren somutlaşan “yeni dünya düzeni” ya da “küreselleşme” ya da “globalleşme”; ABD’nin yeni dünya düzenini haber veren “tek ideoloji” yani “Amerikan Emperyalizm”i ideolojisidir.

Bu tek tip ideolojik yapılanmanın en güçlü silahı ise, eğitimidir. Dünyada eğitim sistemlerinin giderek tek tipleşmesi anlamlıdır. Bu tek tipleşmenin en güçlü aracı ise, eğitim dilindeki tek tipleşmedir yani ingilizce... Dünya “postmodern bir anlayışla” bütün yerleşik değerleri (olumlu ya

da olumsuz olması önemli değil, kültürün bir yansıması olan her türlü değer kastedilmektedir) yerle bir etmeyi çağdaşlık sayan bir nevroza kapılırcasına, bütün ideolojilerin yerine bir tek ideolojik değer (küreselleşme) yerleştirmeye çalışmaktadır. İşin ilginç tarafı, postmodern kavramını bir bukaletime dönüştürerek her şeyin içine sızmak, bütün olgu ve olayları bunun üzerinden betimlemeye çalışmak, “az gelişmiş aydınların” sloganı haline gelmiş gibidir. Doğal olarak bundan okul kurumu da nasibini almaktadır. Okulun, köklerini aydınlanma dönümünde bulan ideolojilerden kurtarılması adına, daha güçlü, daha egemen tek tip bir ideolojinin (küreselleşme nevrozu) batağına sürüklenildiği hiç kimsenin aklına gelmemektedir.

Çağdaş kapitalist toplumlarda, başlıca ideolojik devlet aygıtı olarak, kilisenin yerini eğitim almıştır (Marshall, 1999). Eğitim kurumları, aklın özgürleşmesi önündeki en büyük ideolojik engeldir. Çünkü okul, bireylere kendi doğasına uygun olarak yaşanabilir alanlar çizer. Bu, o kadar gerçekçi ve inandırıcıdır ki insanoğlu bunun aksini düşünemez, sorgulayamaz. Okul, kendini, bireyin bunu düşünmemesi ve sorgulamaması için kurgulamıştır. Tıpkı bir zamanlar insanların dünyanın tabak kadar düz olduğuna ilişkin algıları gibi. İnsanlar yüzyıllarca; gözlerinin önünde meydana gelen, dünyanın düz olmadığına ilişkin olguları görmezden geldiler.

Umberto Eco'nun “Gülün Adı” adlı romanında konu gülmece ile ilgili bir kitabı okuyan insanların öldürülmesidir. Çünkü; kilise (okul) gülmeceyi günah saymaktadır. Ve tanrı rolü oynayan birisi/birileri insanları günaha korumak isterler!!! İnsanlar, yüzyıllarca; kilisenin Tanrı rolü oynamasına seyirci kalmış ya da kalmaya zorlanmışlardır. 19. yüzyıldan itibaren kilisenin rolünü okul üstlenmiştir.

Postmodernist Küresel Okulun ana hedefi; tek dilli, tek kültürlü, tek dinli ve edilgen ancak bağlayıcı bir Tanrı figürü etrafında buluşan, küresel dünya yurttaşları yetiştirmektir. Oysa, okulun amacı, insan uygarlığının “çok değerliliğini” korumak ve geliştirmek olmalıdır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1975). **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara:TDK Yayınları.
- Bolay, S. H. (1981). **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, 2. baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Budak, S. (2003). **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara:Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Dura, C. (1990). **Bilgi Toplumu**, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayını.
- Dura, C. Ve H. Atık (2002). **Bilgi Toplumu Bilgi Ekonomisi Ve Türkiye**, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Guttek, G. L. (1997). **Eğitime Felsefi Ve İdeolojik Yaklaşımlar**, (Çev.:Nesrin kale), Ankara: Pegem Yayınları.
- Harlak, H. (2000). **Önyargılar Psikososyal Bir Analiz**, İstanbul: Sistem yayıncılık.
- Herodotos (2002). **Herodot Tarihi**, (Çev.: Müntekim Öktem), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Illich, I. (1985). **Okulsuz Toplum**, (Çev.:T. Bedirhan Üstün), Ankara: Birey Ve Toplum Yayınları.
- Kızılçelik, S. Ve Y. Erjem (1992). **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Konya: Göksü Matbaası.
- Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev.: O. Akınhay-D. Kömürcü), Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. Ve F. Engels (1992). **Alman İdeolojisi (Feuerbach)**, (Çev.: S. Belli), 3. Baskı, Ankara: Sol Yayınları.
- Özden, Y. (2002). **Eğitimde Dönüşüm Eğitimde Yeni Değerler**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Russell, B. (2001). **Eğitim Üzerine**, (Çev.:Nail Bezel), 5. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK>
- Yapıcı, M. (2004).”Eğitim Ve yabancılaşma”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, ISSN: 1303-5134, e-dergi, www.insanbilimleri.com web sitesinden alınma tarihi: 25.08.2004.